

Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Halide Edip Adivar ve George Bernard Shaw'un Eserlerinde Kadın Karakterlerin Görünümleri

Representations of Female Characters in the Works of Halide Edip Adivar and George Bernard Shaw: A Comparative Literature Study

Yasemin Bayraktar¹ , Sevim İnal² , Oya Tunaboğlu³

¹Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demiral Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Isparta, Türkiye

²Doç. Dr., Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi, İngiliz Dili Eğitimi, Çanakkale, Türkiye

³Doç. Dr., Süleyman Demiral Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngilizce Öğretmenliği Bölümü, Isparta, Türkiye

ORCID: Y.B. 0000-0002-8110-7779;
S.İ. 0000-0003-0424-9666;
O.T. 0000-0002-9926-7973

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Yasemin Bayraktar,
Süleyman Demiral Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Isparta, Türkiye
E-mail: yaseminbayraktar@sdu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 30.07.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested: 09.11.2022

Son Revizyon/Last Revision Received: 23.11.2022

Kabul/Accepted: 30.11.2022

Atıf/Citation:

Bayraktar, Y., İnal, S., Tunaboğlu, O. (2022). Karşılaştırmalı edebiyat bağlamında Halide Edip Adivar ve George Bernard Shaw'un eserlerinde kadın karakterlerin görünümü. *TUDED*, 62(2), 307-323.

<https://doi.org/10.26650/TUDED2022-1149409>

ÖZET

Bu çalışmada çağdaş olan Halide Edip Adivar ve George Bernard Shaw'un dünyaya bakış açılarındaki benzerlikler, bu benzerliklerin sanat anlayışlarına yansımaları ortaya konacaktır. Karşılaştırmalı edebiyatın sınırları içerisinde değerlendirilmeye uygun olan çerçeve içerisinde kadın karakterlerin benzer görünümüleri üzerinde durulacaktır. Her iki yazarın kurmaca dünyalarında yarattıkları kadın kahramanların görünümüleri ve üstlendikleri rollerin benzerlikleri dikkat çekicidir. Dünya edebiyatının bu iki önemli yazarının ortaya koydukları karakterler yoluyla güçlü, bağımsız ve mücadeleci kadın imgesi çizmeye, yerelden evrensel uzanan mesajlarını eserlerindeki kahramanlar yoluyla vermeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Adivar ve Shaw'un yarattıkları benzer ve ortak kadın imgelerinin kökeni daha çok her iki yazarın biyografilerinde ve dünyaya bakış tarzlarında saklıdır. Farklı coğrafyalarda yaşamış olan, farklı cinsiyetlere ve kültürlerle mensup söz konusu iki yazarın eserlerindeki benzer kadın karakterlerin görünümü ve rolleri buldukları toplumun çizdiği kadın portresinden uzak, modern ve yenilikçidir. Halide Edip Adivar'ın romanlarında, Bernard Shaw'un tiyatro oyunlarında yarattıkları kadın karakterler, kadının imgesini onun kişiliğinden başlayarak toplumsal statüsüne kadar çağın ilerisinde konumlandırır. Geleneğin kodladığı edilgen kadın imgesinden farklı görüntüler sergileyen kadın kahramanlar her iki yazarın eserlerinde vücut bulmuş, toplumlarında yankı uyandırmıştır. Başka bir yandan geleneğe ve toplum kodlarına bir başkaldırı ve yönlendirici bir tavır olarak da anlaşılabilecek bu yapıda her iki yazarın eserlerinde *modern* kadının görünümüleri ve rolleri dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip Adivar, George Bernard Shaw, Kadın, Modern, Karşılaştırmalı edebiyat, Biyografi

ABSTRACT

In this study, the similarities between the world view of Halide Edip Adivar and George Bernard Shaw, the reflections of these similarities on their understanding of art, themes of their works and the role of their heroines, will be discussed. The similarities of the female characters reflected in their works will be evaluated within the scope of comparative literature. It's possible to say that the two authors of the world literature tried to draw a strong, independent and combative woman image through the female characters they created, and convey their messages from local to universal values through the heroines in their works. The origin of similar and common images of women is mostly hidden in the life experience of both authors

and their way of world view. The reflection and roles of similar female characters in the works of these two writers belonging to different genders and cultures in different contexts, are modern and innovative, far from the traditional female portrait. The world views and roles of modern women in the works of both authors will be emphasized within such formation, which could be elucidated as a rebellion against tradition and social codes, and a guiding attitude from another standpoint.

Keywords: Halide Edip Adivar, George Bernard Shaw, Female characters, Comparative literature, Modern literature

EXTENDED ABSTRACT

Introduction and Purpose

Comparative literature is a discipline based on the notion of interaction and comparison. Within the scope of comparative literature, the idea prevails that the unique characteristics of cultures are best reflected in literary works and thus become objects of comparison for other cultures. Comparative literature is most commonly known for presenting comparative studies of authors and their works based on different cultural and civilizational perspectives.

This study will examine the commonality and similarities between the female images as depicted in the fictional worlds of two contemporary authors: Halide Edip Adivar (1884-1964) and George Bernard Shaw (1856-1950).

These two contemporary writers from different cultural backgrounds and genders are interestingly seen to have developed similar notions and structures regarding the concept of women in the rapidly developing and transforming world of the 19th century. Also fascinating is that the authors are social entities who sometimes reflect and criticize the codes and teachings of the society in which they had been born and raised.

Theoretical Framework

This research takes its basis as a comparative literature study analyzing the biographical data of two authors who lived in different geographical locations of the world. The study mainly analyzes and discusses the common and similar aspects of the heroines in Halide Edip's novels and Bernard Shaw's plays. Many biographical and text-based research and analyses have been carried out over Halide Edip Adivar and George Bernard Shaw. Among the major studies in the Turkish literature on Halide Edip Adivar are İnci Enginün's two books, titled Halide Edip Adivar (1998, 2019) and (Halide Edip Adivar'ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi) The Issue of the East and West in the Works of Halide Edip Adivar, as well as various other studies.

Şerif Aktaş in addition to many other scholars and researchers have penned studies on Halide Edip Adivar using the biographical text analysis method. Similarly, the Western literature has many studies that have been done on the plays and other works of Bernard Shaw, such as Henderson (1911), Glosser (1965), Holroyd (1979), Grene (1984), and Chesterton (2014) to name a few.

Although some studies have occurred separately in both the Turkish and English /Irish literature, a lack of studies also appears to have occurred in the area of comparative literature studies of Turkish and English/Irish literature. Thus, this study will attempt to fill this gap in the related field. Additionally, this study is thought to be able to secure a place in the related literature by depicting the perspectives of the two authors with regard to the social status of women as well as the value placed on them within the scope of historical and sociological criticism.

Methodology and Findings

The research study is mainly based on the concrete data presented by the theory of comparative literature. This study also discusses the effects and indicators of both authors' life experiences that can be seen in their female characters and images. The study presents the structures that are similar in the female images in both authors' works and also emphasizes the meanings that arise within their texts as they emerge when presenting these similarities. The study discusses the representation of heroines as different from the female portrait drawn by the traditions in both societies and brings to light the missions these representations undertook in both authors' works as well as in the period in which they lived.

Conclusions and Recommendations

As a result, despite the fact that both authors lived in different countries with different cultural backgrounds, the similarities in their opposition to the traditional positioning of women in society united Halide Edip Adıvar and Bernard Shaw's female characters in their works, with women being reflected in their works as being strong and educated and having guiding roles in male-dominated societies, such as the characters of Sainte Jeanne, Candida, Aliye, Seviyye, and other female characters these two authors had created. The two authors emphasized women's problems, the need for them to receive equal education with men, and the need for women to seek out their social rights.

Both authors focused on the social problems of their societies while expressing women's issues by emphasizing universal values such as love, respect, and trust because they wanted the family to have a solid foundation in society. Both Shaw and Adıvar referred to women as the cornerstone of the family and therefore the two wrote about educated women in their works who had strong personalities, as well as the way these women lead society.

The path both writers paved through their images of universal values and changes to the role of women in the world and in society is a subject worthy of attention and study.

GİRİŞ

Karşılaştırmalı Edebiyat, *etkileşim* ve *karşılaştırma* kavramları üzerine kurulu bir bilim dalıdır. Temelinde kültürlerin kendine özgü özelliklerinin edebiyat eserlerine yansımaları ve başka kültürler için bir karşılaştırma nesnesi durumuna gelmesi anlayışı vardır. Karşılaştırmalı edebiyat, en yaygın haliyle farklı kültür ve medeniyet dairelerine mensup yazarlar ve onların eserleri üzerine karşılaştırmalı araştırmalar ortaya koymak şeklinde bilinir. Gürsel Aytaç'ın belirttiği gibi karşılaştırmalı edebiyatın, “[g]örevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek, ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, nedenleri üzerinde yorumlar getirmektir.” (Aytaç, 2009, s. 7). Başka bir yönüyle karşılaştırmalı edebiyat, bir çeşit *kültürlerarası disiplin* olarak da ele alınabilir. 19. yüzyılda ortaya çıkan ve Avrupa’da gelişen bu kuram, genel çizgileriyle iki farklı kültüre ait edebiyat ürünlerinin benzerlikleri, ortaklıkları ve farklılıkları üzerinde durur.

Karşılaştırmalı edebiyat kuramı ilk ortaya çıktığında daha çok Avrupa edebiyatının/topluluğunun kültür bütünlüğü karşısında diğer edebiyatları değerlendirirken gizli bir üstünlük iddiasını içinde barındırmıştır. Ancak zamanla karşılaştırmalı kültür araştırmaları, tanımlama, anlama, karşılaştırma ve yorumlama çalışmalarına dönüşmüştür. Metinlerarasılık kuramının eserler arasında ortaya koyduğu derin bağlardan farklı olarak karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarında daha somut ve yüzeysel yapılar/göstergeler üzerinde durulur. Karşılaştırmalı edebiyat kuramı temelde edebiyat tarihine dayanan bir bakış açısının ürünü olsa da zamanla farklı coğrafyalardaki edebiyat ürünlerini ya da bir ülkeye ait edebiyat içerisinde farklı anlayışlarla şekillenen edebiyat ürünlerini ve yönelimlerini mercek altına alır. Bir bakımdan kaynak araştırması olarak da anlam kazanan karşılaştırmalı edebiyatın sınırlarının metinlerarasılıktan farklı olduğunu vurgulamak gerekir. Metinlerarasılık kuramına göre iki yazar arasında etkiye/etkileşime dayalı kaynak araştırması yapılırken bir yazarın (sonradan yaşamış veya yaşça daha genç olanın) diğerini okumuş olduğu ihtimali üzerinden gidilir. Karşılaştırmalı edebiyat kuramına göre böyle bir zorunluluk yoktur. Bu disipline göre bir yazarın başka bir yazarın eserlerini okumuş olması ihtimalinden çok insanlığın ortak belleğinden ortak yapı ve izleklere dayanan ürünlerin ortaya çıkması/çıkması varsayımı üzerinde durulur. Küreselleşen dünyada sınırların silikleşmeye başlamasıyla birlikte toplumları derinden etkileyen olayların dünyanın farklı coğrafyalarında yankılar yaratabildiği görülür. Bu, sanatın geneli yansıtma özelliğinin bir devamı olduğu gibi ortak duyuş ve düşünüşün de bir sonucudur. Toplulukların yansıtıcısı ve sözcüsü olan yazarlar/sanatkarlar, eserlerinde aynı veya benzer toplumsal hassasiyetleri taşıyan yapıları ortaya koyarlar. Hümanizm akımının doğuşundan günümüze uzanan tarihsel gelişimde bu, başka bir deyişle aynı zamanda bir zorunluluktur.

Bu yazıda çağdaş olan Halide Edip Adivar (1884-1964) ve George Bernard Shaw'un (1856-1950) kadınlara bakış açısındaki ve kurmaca dünyalarındaki kadın imgelerinin ortaklıkları ve benzerlikleri üzerinde durulacaktır. 19. yüzyılın gelişen ve dönüşen dünyasında farklı cinsiyetlere ve kültür dairelerine mensup iki çağdaş yazarın kadın kavramı üzerinde benzer düşünceler ve yapılar geliştirmeleri ilginç görünmektedir. Sonuçta insan/yazar doğduğu

ve büyüdüğü toplumun içerisinde o toplumun kodlarını ve öğretilmişliklerini kimi zaman yansıtan, kimi zaman da eleştiren sosyal bir varlıktır. Bu çalışmanın odak noktası farklılıklara rağmen ulaşılan ortak yapıların görünümü etrafında şekillenmektedir. Yaşadıkları dönem ve buldukları koşulların içerisinde biyografik verilerin ışığında her iki yazarın kadını modernize eden, geleneksel kodlamalardan ayıran ve yücelten benzer bakış açıları üzerinde durulacaktır.

Biyografiden Kurmacaya: Fikirleriyle Öncü İki Aksiyoner Yazar

Edebiyat incelemelerini edebi kişiliğin incelenmesine dönüştürme eğiliminde olan biyografik ve tarihsel eleştiriye tepki olarak “Yeni Eleştiri”ciler, gerçek edebiyat eleştirisinin metni kendi içerisinde bir bütün olarak görmekten geçtiğini savunurlar. Yazarın, sanatkârın biyografisini merkeze alan klasik biyografik çalışmalar, ortaya konan tüm edebî ve sanatsal yaratımları söz konusu kişinin hayatının bir uzantısı veya sonucu olarak görürdü. Bu tür bir eleştiri yöntemi hastalıklı olmakla birlikte “metnin” vermek istediği asıl anlamı yok saymak anlamına gelir. Günümüzde edebiyat eleştirileri bağlamında biyografinin bilimsel zeminde kullanılıp kullanılmayacağı halen tartışılmaktadır. Bu çalışmada klasik anlamda biyografik eleştiri yapılmamış, Adivar ve Shaw’un kurmaca dünyalarındaki kadın imgelerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan yapılar ve dönüm noktaları ele alınmıştır. Farklı coğrafyalarda, fakat aynı çağda yaşamış olan iki ayrı yazarın karşılaştırmalı edebiyat bağlamında yorumlanması bazı biyografik verileri kullanmakla mümkün olmuştur.

Halide Edip Adivar, Türk edebiyatı tarihinde romancı ve oyun yazarı, hatip, fikir ve siyaset kadını olarak yerini almıştır. O, Türk edebiyatının, Türk kültür tarihinin ve Millî Mücadele döneminin önemli yazarlarından birisidir. Türk edebiyatında eserleriyle öne çıkan Halide Edip Adivar, yaşadığı dönemden sonra da kişiliğiyle ve mücadeleci ruhuyla Türk toplumuna esin kaynağı olmuştur. Eserleri ve hayatı bilimsel çalışmalara, tiyatro oyunlarına, romanlara ve beyaz perdeye konu olmuştur. İrlandalı George Bernard Shaw ise 19. yüzyılın önemli oyun yazarlarından biri olup birçok eleştirmene göre Shakespeare’den sonra İngilizcenin “en büyük oyun yazarıdır” (<http://biography.your.....>, 2021). Eleştirmenler ve edebiyat araştırmacıları bunun nedenini Shaw’un Shakespeare’den sonra oyunları açık ara en çok oynanan oyun yazarı olmasına bağlarlar (Greene, 1984, s. ix). Bernard Shaw ayrıca romancı, müzisyen, güçlü bir hatip, fikir ve siyaset adamı ve eleştirmen olarak çok yönlü bir sanatçıdır. Shaw, yaşamında ayrıca sosyalist kimliğiyle ön plana çıkmıştır. Aynı yüzyılda çağdaş olarak hayatlarını sürmüş olan bu iki yazar kendi ülkelerinin edebiyatlarına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Shaw ve Adivar’ın biyografilerine bakıldığında her ikisinin de yaşamları boyunca benzer süreçlerin içinden geçmiş oldukları görülür. Hem Türkiye hem İrlanda yaşadıkları dönemde İngiltere’nin işgaline uğramıştır. Dünyada gelişen milliyetçilik akımlarına uygun olarak bu işgalin yazarlarda millî bilinci ve evrensel duyuş ve düşünüş tarzını öne çıkardığını, bu durumun eserlerine yansıdığını söylemek mümkündür. I. ve II. Dünya Savaşlarına tanık olan her iki yazar, savaşın kendi halklarında ve dünyada yarattığı tahribatı duyup hissetmiş, savaşın yıkıcılığı karşısında benzer tepkiler ortaya koymuştur. Bernard Shaw, 1914 yılının ağustos ayında İngiltere’nin anlaşmalar gereği Almanya’ya savaş ilân etmesi üzerine savaş karşıtı bir aydın

olarak görüşlerini kaleme almış ve bunları yayınlamak istemiştir. Bazı yayınevleri onun savaş karşıtı yazılarını ısrarla reddetmiş ve basmayı kabul etmemiştir (www.rte.ie/centuryireland; Ibrahim, Omar, 2021). Savaşın sorumlusu olarak gördüğü İngiltere'yi suçlayan yazılar kaleme almış olan Shaw'un (https://www.rte.ie/centuryireland; Holroyd, 1998) *Binbaşı Barbara* ve *Silahlar ve Kahraman* adlı eserleri savaşın yarattığı yıkımı ve olumsuzlukları gözler önüne seren yapıtlardır. Shaw, politik olarak karşı olduğu savaş olgusunu eserlerinde ortaya koyduğu fikirlerle okuyucularına ve tiyatro seyircisine aktarmıştır. Halide Edip Adivar da savaş konusunda Shaw'la benzer düşünceler içindedir. Adivar, savaşın insan ve dünya üzerindeki yıkıcı etkisini şu sözlerle dile getirmiştir: “[...] nefret ve vahşet insanı mahveder (...) Bu ister dinî, ister mantıklı olsun, dünyanın yüzünü felâket yolundan çevirecek bir hayat felsefesidir.” (Enginün, 2007, s. 70). İzmir'in işgali üzerine İstanbul'da, 22 Mayıs 1919 tarihinde düzenlenen Sultanahmet Mitinginde konuşmacılardan biri olan Halide Edip'in “hükümetler düşmanınız, milletler dostunuz, kalbinizdeki isyanlar kuvvetimizdir.” (Çalışlar, 2010, s. 173) ifadesiyle savaş yanlısı olan hükümetlere açık bir eleştiride bulunmuştur.

Biyografilerine bakıldığında her iki yazarın aktif olarak siyasetin içinde yer aldıkları görülür. Shaw, İngiliz İşçi Partisinin Fabian Derneği Kurucusu ve meclis üyesidir ve 1893'te İşçi Partisi'nin programını hazırlamıştır (Aksoy, 1997, s. 47). İngiliz mürebbiyelerle büyüyen ve yaşamının büyük bir bölümünü yurt dışında geçirmiş olan Adivar, İngiliz toplumunu ve kültürünü Shaw kadar iyi bilir. Bernard Shaw gibi Halide Edip Adivar da milletvekili olarak parlamentoda pek çok yeniliğe imza atmıştır. Eğitim ve düşünce özgürlükleri konusunda meclise yönergeler sunmuş olan Adivar, özellikle kadınların ve çocukların eğitimi üzerine eğilmiştir. Kadınların toplumsal yaşama katılması ve eğitim görmelerinin sağlanması için Osmanlı'daki ilk feminist örgüt kabul edilen Teali-i Nisvan Cemiyetini kurmuş, Beyrut ve Şam'da kız okullarının örgütlenmelerinde etkin rol oynamıştır (Yılmaz, 2017, s. 122). Shaw'un biyografisine bakıldığında onun devletin yanlış politikalarını cesurca eleştirmekten çekinmediği görülür. Halide Edip de parlamentonun yanlışlarını sık sık dile getirmiş, eğitimin iyileşmesi ve gelişmesi için yönerge hazırlayarak meclisten geçirmiştir. Eğitim yasası parlamentoda görüşülürken eğitime ayrılacak olan bütçenin azlığından şikâyet eden Adivar, “bu bütçenin savunmadan sonra en yüksek bütçe olmasının doğal ve zaruri olduğuna değinmiş”tir (Müezzinoğlu, 2017, ss. 333-334). Eğitim sistemindeki aksaklıklara ve yanlış devlet politikalarına karşı geliştirilen tutum her iki yazarda benzerlik gösterir.

Tür olarak tiyatronun toplumsal olayları ifade etme ve yönlendirme konusunda her iki yazarda benzer fikirlerle karşılaşılır. Halide Edip Adivar, “bir milletin harsının ve fikrinin temel taşı olan tiyatronun tam manasıyla halkın üniversitesi olarak tanımlanabileceğini, bir milletin sanat ve dehasının dışarıya vuran ölçüsünün tiyatrosu ve sanatkarı olduğunu belirtmiş”tir (Müezzinoğlu, 2017, s. 334). Shaw da tiyatroyu toplumsal sorunları ameliyat masasına yatıracağı bir yer olarak görmüş, sorunları sahneye taşımış ve “tiyatroyu düşüncelerini ifade ettiği yer olarak görmüştür” (Yanık, 2008, s. 3). Her iki yazar da tiyatronun toplumsal önemini eserleriyle ortaya koymuş ve düşüncelerini iletmede tiyatroyu bir araç olarak kullanmışlardır.

Adivar'ın ve Shaw'un yaşamlarını kendi ilkeleriyle ve dünya görüşleriyle felsefi bir zemin üzerine oturttukları fikirleriyle sürdürmeleri ve yaşadıkları dünyanın sorunlarına kayıtsız kalmamaları şüphesiz sanat eserlerine de yansımıştır. Sanatı toplumu aydınlatmada ve topluma yol göstermede bir aracı olarak kabul eden her iki yazar, sanat eserleri aracılığıyla fikirlerini yayma imkânını bulmuşlardır. Kadının toplumdaki konumu ve eğitimi üzerinde yoğunlaşan bir anlayışı benimseyen her iki aksiyoner yazar kurmaca dünyalarını bu anlayış üzerine inşa etmişlerdir.

Biyografik İzler ve Geleneğe Başkaldırı: Aykırı Kadın Karakterler

Biyografilerindeki benzerliklerin yanı sıra her iki yazarın oyun ve romanlarında işledikleri konuların ve kadın karakterlerin de benzerlikleri dikkat çeker. Halide Edip Adivar ve Bernard Shaw toplumsal görüşlerini eserlerine yansıtmış, yarattıkları kurgusal karakterleri düşüncelerini yaymada ve toplumun aydınlanmasında bir araç olarak kullanmışlardır. Geleneğin çizdiği kadın imgesinden farklı olarak her iki yazarda aydın, mücadeleci ve aykırı kadın tipler dikkat çeker. Geleneksel edebî üretimlere bir başkaldırı tavrı olmanın yanı sıra bu tutum, toplumun değişmesinde ve dönüşmesinde kadınların öncülük etme fonksiyonunu üstlendiği anlamını üretir. Bu tutum, toplumdaki asıl değişimin kadının değiştiği ve dönüştüğü yapılarla gerçekleşeceği fikrini içinde barındırır. Halide Edip Adivar'ın kadın karakterleri incelendiğinde onların bir tarafıyla geleneğe bağlı oldukları, diğer yandan modern bir bilince sahip oldukları görülür. Buna karşın Shaw'un kadın karakterleri gelenekten tamamen bağımsız öncül ve ilerici portreler olarak dikkat çekerler. Türk edebiyatının içerisinde beliren doğu-batı çatışmasını kadın karakterler üzerinden dile getiren Adivar'ın aksine Shaw'da doğal olarak böyle bir çatışma bulunmaz. Shaw'a, batı edebiyatlarının içerisinde bakıldığında, onun yaşadığı dönemin ilerisinde bir edebî kimliğe sahip olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. Sanatsal yaratımlarında kimi zaman görülen aykırı tavrı onu eserlerinde çağının ilerisinde olan kadın karakterler çizmeye itmiştir. Shaw, kadını toplumun ilerisinde konumlandırır ve onu yücelten bir atmosfer içine yerleştirir. Onun eserlerindeki ve dolayısıyla toplumdaki kadın karakterleri yüceltme ve güçlendirme çabasının arkasında kendi yaşam deneyimlerinin olduğunu söylemek mümkündür.

Shaw, zor koşullarda yaşayan mutsuz bir ailenin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Alkolik olan babasını ve dolayısıyla beş kişilik yoksullukla boğuşan bir aileyi idare etmeye çalışan annesi Lucinda Shaw'un güçlü kadın karakterlerini yaratmasında önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu anlamda evi çekip çeviren, aileyi baba figürünün yokluğuna rağmen ayakta tutan güçlü kadın karakterlere Shaw'un annesi Lucinda'nın esin verdiği söylenebilir. Müzik eğitimi almış olan anne, Shaw'un müziğe olan ilgisi üzerinde de şüphesiz etkisi olmuştur. Shaw daha on dokuz yaşına bile girmeden annesi evi terk etmiş ve Londra'da müzik öğretmeni olarak çalışmaya başlayarak kendi ayakları üzerinde durmuştur. Bir kadının özgür iradesi ile hareket etmesi, özgüveni ve kabiliyetine güvenerek yeni bir yaşam kurmak adına evini terk etmesi o dönemde yaşayan kadınların pek de cesaret edebileceği bir şey değildir. Shaw, annesi Lucinda'nın bir kadın olarak verdiği savaşa ve gösterdiği çabalarına bizzat tanıklık etmiş ve kadınların aslında çok güçlü oldukları kanısına daha o zamanlarda varmıştır. Shaw'un

yaşamındaki direnen, savaştan, teslim olmayan, tüm güçlüklerin üstesinden gelmeye çalışan annesi onun eserlerindeki kadın kahramanlarda ete kemiğe bürünmüştür.

Shaw'un kadın karakterleri incelendiğinde, onların dört grupta toplandığı görülmektedir (Glosser, 1965). Buna göre, Shaw'un kadın karakterleri kadınsı kadın (womanly woman), güçlü kadın (life-force woman), özgürleşmiş kadın (the emancipated woman) ve son olarak yeni kadın (the new woman) olarak gruplandırılmaktadır. *Kadınsı kadın* evine bağlı, eşiyile ve çocuklarıyla ilgilenen geleneksel bir 'kadın' rolü çizerken, dünyadaki yerinin evi olduğuna inanan tipik Viktorya dönemi kadınlarını yansıtmaktadır. Diğer yandan *güçlü kadın* olarak adlandırılan kadın karakterler Glosser'a (1965) göre, dünyada 'kadın' cinsinin idamesini sürdürmek için var olan kadın karakterlerdir. Cinsiyet savaşında bu gruba dâhil olan kadın karakterler bayrağı taşımaktadırlar. *İnsan/Üstüninsan* (Man and Superman) eserindeki Ann karakteri bu grup kadın karakterlere verilecek bir örnek olarak karşımıza çıkar. *Özgürleşmiş kadın* karakterler Shaw'un eserlerinde toplum kurallarına karşı çıkan, özgürlüğünü ilan etmiş kadınlardır. Örneğin, Shaw'un Jeanne D'arc karakteri, Adivar'ın Aliye'si gibi topluma karşı çıkan, vatani için mücadele eden ve sonunda inandığı değerler uğruna can veren güçlü bir kadın kahraman figürü çizmektedir. *Yeni Kadın* grubunda olan kadınlar ise özgürleşmiş kadın karakterler grubundan bir adım daha öteye giderek kendi iradeleriyle seçtikleri özgürlüğün verdiği sorumluluğu üstlenen kadınlardır. Glosser'a göre Major Barbara ve Saint Joan bu son grubu temsil eden kadın karakterlerdir. Shaw'un kadın karakterleri burada bahsedilen gruplardan birine dâhil edilebilse de onlar Shaw'un eserlerinde, tıpkı annesi Lucinda da olduğu gibi, evrimleşen, gelişen, güçlenen kadınlara dönüşürler. Anne Lucinda, Shaw'un gençlik yıllarında iki kızını yanına alarak evi terk etmiş ve müziğe olan yeteneği sayesinde müzik öğretmeni olarak sıfırdan bir hayat kurmayı başarmış güçlü bir kadın figürüdür. Lucinda'nın bu güçlü kişiliği daha sonra Shaw'un kadın karakterlerinde hayat bulacaktır. Shaw, *İnsan/Üstüninsan* adlı eserinde Ann Whitefield karakteriyle erkeklere meydan okuyan bir kadın imgesi yaratır. Shaw'u, güçlü kadın karakterleri kurmaya yönlendiren sebeplerin başında kadınların yazarın yaşadığı dönemde arka planda olmaları, eğitim hayatında aktif olmamaları gibi etmenler vardır. Eserin dünyasında Ann Whitefield'in kadın olmasına rağmen erkeklerden daha güçlü bir kişiliğe sahip olduğu, ailesini ve dahası tüm toplumu karşısına alarak Cambridge Üniversitesi'ne girmeyi başardığı ve kendi hayatını kazanmaya başladığı görülür. Whitefield'in mücadelesi ve başarısı toplumun alışık olmadığı, onaylamadığı ve kadın cinsiyetinden beklenmeyen bir tavır olarak anlam kazanır.

Shaw'un *Candida* adlı oyununda, Candida'ya kendini seven iki erkekten birini seçme özgürlüğü verilir. Bu durum, eserin yazıldığı dönemde erkeğin baskın olduğu bir toplumda Shaw'un geleneksel yapıya karşı kadını değerli kılma ve güçlendirme mücadelesi olarak yorumlanabilir. Candida, aynı oyunda, kocası olan Morell'e yine benzer şekilde kendisini koruyanın o olmadığını ve asıl kendisinin kocasını koruyarak onu 'kalenin efendisi' yaptığını ifade eder. Bu tavrıyla Candida'nın kadının erkek karşısındaki varlığını ve gücünü ortaya koymaya çalıştığı söylenebilir. Kadının eğitimi, kadın erkek eşitliği, kadın erkek ilişkileri ve kadının sosyal statüsü konuları her iki yazarın eserlerinde işlenmiştir. Halide Edip Adivar'ın eserlerinde kadınların kararlı ve güçlü olmalarının yanı sıra geleneksel kadın tipleriyle de

mücadele etmekte oldukları görülür (Kazan, 1995, ss. 77-78). Shaw'un *Bayan Warren'in Mesleği* oyununda Vivie adlı kadın karakterin, Cambridge Üniversitesi'ni bitirip kendi ekmeğini kazanırken yaşadığı dönemin beklentilerinin tersi yönünde davranmayı tercih ettiği görülmektedir. Yine Shaw'un *Pygmalion: Bir Kadın Yaratmak ve Onunla Aşka Düşmek* adlı oyununda, Eliza'nın oyunun sonunda kendisini seven erkeği terk ederek gitmesi Shaw'un kadının gücünü, kararlılığını ve bir erkeği terk edebileceğini gösteren toplumsal mesajları olarak yorumlanabilir. Görüldüğü üzere erkek egemen toplumlarda erkeğe verilen seçim yapma hakkı ve ayrıcalığı Shaw'un oyunlarında kadına verilir. Kadını ve erkeği eşitleyen bu tavır, kadının o dönemdeki sosyal statüsüne yönelik bir yeniden ayarlamadır.

Sosyal Mücadele İzlekleri ve İdealize Edilen Kadınlar

Shaw'un oyun karakterlerinde güçlü kadın imgeleri görülürken Halide Edip Adıvar'ın romanlarında da kadınlar üzerinden geliştirilen benzer sosyal mücadele izlekleri ve onun temsilcisi olan güçlü kadınlar dikkat çeker. Müezzinoğlu, Adıvar'ın kendisiyle özdeşleştirdiği kadın kahramanlardan kaynaklı olarak "erkek kahramanlara göre kadın kahramanları daha canlı ve kudretli" bir şekilde yarattığını ifade eder (Müezzinoğlu, 2017, s. 331). Yazarın, *Handan* romanının aynı adı taşıyan başkahramanına benzer şekilde Shaw'un Vivie'si ile yaptığı gibi geleneksel kodların dışına çıkan bir kadın tipi yarattığı, bu kadın tipinin zamanın şartlarına göre modern ve kendisine dayatılan kurallara ve rollere karşı çıkarak mücadeleci bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Shaw'un oyunu, Vivie'nin üniversite mezuniyetinin ardından ilk kez annesiyle tanışması, annesi olan Kitty Warren'in mesleğini (eski fahişe, yeni genelev zincirleri işletmecisi) öğrendikten sonra onunla değişen ilişkilerini ele alır. Vivie Warren, kendisine hiç sahip olmadığı imkânları sunmak için bu mesleği seçen annesine başta saygı gösterse de artık ihtiyacı olmamasına rağmen bu işi sürdürmesi üzerine onunla bağlarını koparır. Böylece kendi moral değerlerinin sınırları içinde idealist kimliğiyle yaşamını sürdürür. İlginç bir biçimde Shaw, bu oyundan sonra kadınların ekonomik bağımsızlığı ve bireysel seçim hakları konusunda bir kampanya yürütmüştür (Holroyd, 1979, s. 19).

Halide Edip'in *Seviyye Talib*, *Handan*, *Kalp Ağrısı*, *Zeyno'nun Oğlu*, *Son Eseri* ve *Mev'ud Hükiim* gibi romanlarında idealize edilmiş kadın kahramanların kendi şartları ve sosyal çevreleriyle mücadeleleri konu edilmiştir (Aktaş, 2013, s. 8). Shaw'un Ann Whitefield karakteri de idealize edilmiş kadın kahraman olarak anlam kazanır. Yaşadıkları dönemin toplumsal şartlarına ve insanı algılayış biçimine uygun şekilde her iki yazarın o dönem aydınlarının idealize ettiği ahlâk üstünlüğü ve eğitimin önemi üzerinde ısrarla durdukları ve kurtuluşun bu ikisiyle olacağına inandıklarını söylemek yanlış sayılmaz. Bu bağlamda Adıvar gibi Shaw da Avrupa'da tahrif edilen dinî inanç ve tutuculuğa, dahası kurumsallaşmış din kavramına karşı gelmektedir (Chesterton, 2014). Shaw için din kavramı yerine asıl olarak ahlâk üstünlüğü önemlidir.

Ezilen Kadından Modern, Eğitimli, Güçlü ve Statü Sahibi Kadına

Adıvar'ın ve Shaw'un eserlerinde ezilen, siyasal ve sosyal hakları olmayan kadınlara yeni bir kimlik kazandırma, onları ön plana çıkarma çabası dikkat çeker. Adıvar'ın yaşadığı

dönemde kızların yabancı okullara gitmesi için verdiği mücadele (Kurnaz, 1991, s. 48), hayatında idealize ettiği ve toplum katmanlarında değer yüklenen kadınları eserlerinde işlemesi sebepsiz değildir. O, bu seçimiyle kadınları toplumun gözdesi haline getirme çabasıdır. Dolayısıyla kurmaca dünyasında yarattığı kadın karakterlerle bu mesajı verme yoluna gitmiştir. Uyguner, Halide Edip Adivar'ın eserlerindeki kadın kahramanların erkek kahramanlardan daha kuvvetli olduğunu ve onların birer ana ve arkadaş olarak toplumun değerli elemanları olduğunu vurgular (Uyguner, 1992). Adivar'ın yaklaşımına benzer şekilde, Shaw'un da çok önemseydiği 'saygın kadın' (Takkaç, 1997, s. 82) kimliği ve imgesi dikkat çeker. Konusu eski Yunan mitolojisindeki *Pygmalion* efsanesinden alan *Pygmalion: Bir Kadın Yaratmak ve Onunla Aşka Düşmek* adlı eserinde Eliza, sıradan, eğitimsiz ve cahil bir kızken, Profesör Higgins tarafından eğitilir, diksiyon dersleri alır, eğitilmiş bir kadın haline gelir. Böylece toplumda varlığını hissettiren güçlü bir karaktere dönüşür. Eliza, tıpkı Yunan mitolojisindeki Galetea gibi bir değişim geçirmiş ve sevilen, saygı duyulan bir kadın olarak oyunda varlığını göstermiştir. Bernard Shaw'un Eliza ve yarattığı diğer kadın karakterlerle ortaya koyduğu bu tavrın altında toplumun değişiminin ancak kadının değişimiyle mümkün olabileceği düşüncesi yatar. Ferliel'in ifadesiyle bir "sanatçı düşünür" olan Shaw'un "bir köy ağasının kızı" (Ferliel, 1982, s. 8) olan annesi halası tarafından yetiştirilmiştir. Disiplinli bir eğitim sürecinden geçmiş olan annesi güçlü bir kişiliğe sahiptir. Shaw'un annelik konusundaki kusurları nedeniyle *ne bir anne ne de bir eşi, yalnızca hanım alışkanlıkları olan Bohem bir anarşist* olarak tanımladığı annesi onun eserlerinde kendi algısı ve dünya görüşüne göre *iyileştirerek ve idealize ederek* dönüştürdüğü kadın tiplerini yaratmasına yol açmıştır. Shaw'da kusurlu da olsa bir anne figürünün varlığı mevcuttur, oysa Halide Edip annesini çok küçük yaşta kaybetmiştir. Shaw'un diğer cinsiyet üzerinden idealize ettiği ve yarattığı kadın tipi Halide Edip'te kendinden başlayarak idealize ettiği kadın tipi olarak vücut bulur.

Her iki yazar da değişen sosyal-toplumsal yapıdan dolayı kadının değişen/dönüşen sosyal konumunu eserlerinde işlemişlerdir. Yücebaş (1964)'a göre Halide Edip, kadınların dışarda çalışmasını tartışmasız çağın bir gereksinimi olarak görmektedir. Adivar, bununla kadının sosyal bir varlık olduğunu ve değişen çağa ayak uydurması gerektiğini ortaya koymuştur. Yücebaş'ın tespitleriyle Halide Edip'e göre ahlâk terazisindeki kadın değeri örselenmiştir. Bu sebeple o, "bütün bu kaba zorbalığa, asi tipler yaratmak" (Yücebaş, 1964, s. 18) amacını gütmüştür. Shaw'un da bu konudaki yaklaşımı Adivar'ınkinden farklı değildir: "Shaw kadın kimliğini ortaya koyma çabasında" (Takkaç, 1997, s. 84) kadını, evi, ülkeyi yöneten asi ruhlu ve mücadeleciler bir tavır almıştır. Bir başkaldırı hareketi olarak da yorumlanabilecek bu tavır her iki toplumun geleneksel kodlamalarındaki kadın imgesini yıkmak için ortaya konmuş görünür.

Söz konusu yazarların eserlerindeki kadınlara yakından bakıldığında onların cesur ve rahat oldukları görülür. *Handan* romanının başkarakterleri erkeklerle tartışmaktan kaçınmayan güçlü ve akıllı bir kadındır. Nâzım, kendisine evlilik teklifinde bulunsa da Handan onu akılcı bir biçimde reddeder. Handan'ın bu tavrı kadının seçme özgürlüğünü gösterdiği gibi erkeklerle göre daha mantıklı ve seçici olma yönünü de ifade eder. Benzer şekilde *Tatarcık* romanında Lale, Fransızca ve İngilizce konuşabilen bir İngilizce öğretmenidir. Çevresindeki insanlarla

değerler konusunda tartışan ve bu yolda mücadele veren bir kadın karakterdir. Tatarcık lakabıyla anılan Lale, köydeki yaşantıya ters düşen meraklı yapısıyla dikkat çeker. Bisiklete meraklıdır, fakat köylüler şeytan işi diye bisiklete karşı çıkarlar. Lale, erkekleri yönlendirerek yoldaki taşları ayıklar ve yaşadığı yerde bir öncü olarak toplumu değiştirme, erkeklere yol gösterme gibi roller üstlenir.

Adivar'ın eserlerinde kadınların toplumun ilk doğal eğitimcisi olmaları sebebiyle, ya özel bir eğitim aldıkları veya resmi bir okul eğitiminden geçtikleri görülür. *Tatarcık* romanının başkarakteri Lale, Kandilli Kız Lisesi ve Arnavutköy Kolejlerinde başarıyla eğitimini tamamlamış ve öğretmen olmuştur. Benzer şekilde, *Sinekli Bakkal*'ın Rabia'sı da musiki dersleri alır. Yine *Handan* romanında, "Handan'a yüksek hocalar tutulur" (Adivar, 2008, s. 41). Başka bir örnek de *Vurun Kahpeye* romanının kahramanı Aliye'dir. Kız Öğretmen okulundan mezun idealist bir öğretmen olan Aliye, modern eğitim usullerini uygulamak ister (Enginün, 1991, s. 418). Eğitilmiş kadınlar Shaw'un eserlerinde de yerini alır. *Pygmalion* adlı oyununda Ellie adlı kadın karakter aslında bir köylü kızıdır. Yazarın:

- Higgins: birkaç ay önce çalışmaya başladık, bu kıızı (Ellie) altı ayda bir düşes diye tanıttacağım. Yeni bir dil öğrenmesi gerekir, İngilizceyi sizin Fransızca konuştuğunuz gibi konuşuyor. (Shaw, 1912)

ifadeleri Ellie'nin öğrenmeye yatkın olduğunu gösterir. Aldığı eğitimle yabancı dil öğrenen kadın karakter daha sonra, "Siz Shakespeare okumaz mısınız? Çok tuhaf! Othello'ya bayılırım." (Sanlı, 1982, ss. 107-139-140) cümlelerini söyleyecek duruma gelir. Bir köylü kızının geçirdiği dönüşümün güzel bir örneği olarak bu kadın karakter Shaw'un kadın eğitimi konusundaki yaklaşımını en iyi gösteren örneklerden biridir.

Adivar ve Shaw'un ideal kadın portresini ortaya koyarken kadınların çağa uygun vizyoner olmaları ve olaylara akılcı bir yaklaşım sergilemeleri konusunda da hassasiyet gösterdikleri söylenebilir. *Sinekli Bakkal*'daki Rabia'nın Peregrini'nin evlilik teklifini dinleri farklı olduğu için başta reddetmesi, sonrasında Peregrini'nin Rabia'nın şartlarını kabul edip onunla evlenmek istemesi kadının toplumu yönlendirici rolü olarak yorumlanabilir. Peregrini'nin Rabia'ya olan saygısı ve gücüne hayranlığı Shaw'un *Candida*'sında "Candida iyi bir kişiliğe sahiptir" (Takkaç, 1997, s. 83) belirlemesiyle benzerlik gösterir. Shaw'un kadına güçlü bir imaj verme çabasını onun *İnsan/Üstüninsan* adlı oyununda, Ramsden ve Octavius arasında geçen bir konuşmada da görülür. Konuşmada, Ann'in bir konuyla ilgili görüşlerinin önemli olduğunu ve ona danışılması gerektiğinden söz edilir. Yine Shaw'un Jeanne adlı karakteri akılcı tavrıyla kralı, orduyu ve baş rahibi ikna ederek orduya komutanlık eder.

İsim Sembolizasyonu ve Modernizmin İdeal Kadın İmgesi

Her iki yazarda da kadın kahramanların isimleriyle eser isimlerinin özdeşleştiği/uygun düştüğü görülür. Adivar'ın *Seviyye Talip*, *Tatarcık*, *Akile Hanım Sokağı*, *Handan*, Bernard Shaw'un, *Major Barbar*, *Ermış Jeanne*, *Kara Kız*, *Bayan Warren*'in *Mesleği* adlı eserlerinde isim

sembolizasyonu ve eser-içerik arasındaki bağ açıkça görülür. Yazarlar, kadın kahramanlarının isimlerini eserlerine vererek hem onların güçlü kişiliklerine dikkat çekerler hem de onlara toplumun öncüsü olma görevini yüklerler. Bu görüşü destekleyecek şekilde Yücebaş (1964)'ın da tespit ettiği gibi Halide Edip Adivar'ın romanlarındaki kadınların ruhi analizleri romanın temelini oluşturmaktadır. Dikkat çektiği üzere bu güçlü kadınlar hayatta hiçbir zaman eğilmezler.

Adivar ve Shaw'un kadın karakterlerinin başlarına gelen olaylar benzerlik gösterirler. Örneğin Ermiş Jeanne ve Aliye'nin memleket sevgileri ve memleketlerini kurtarma ideali ve ülküsü onları lider konumuna yükseltir. Aliye, vatanın kurtuluşunda önemli roller üstlenmiş, daha sonra öldürülmüştür. Benzer şekilde Jeanne da vatanın kurtuluşunda önemli bir rol almış ve vatan kurtarıldıktan sonra Aliye gibi linç edilip yakılmıştır. Orta çağ Avrupa'sında kadınların bilge ve güçlü olmasından kaynaklanan tedirginlikle yakılmaları ve öldürülmelerine benzer şekilde bu iki kadın karakter benzer bir sona mahkûm olurlar.

Yeniliğin önünü tıkayan zihniyetleri eleştirmek ve toplumsal konuları ve olayları kadınlar üzerinden işleme yaklaşımı her iki yazar da görülür. Kadınları olumsuzlayan bakış açılarının aksine her iki yazarın kurmaca dünyasında özgür iradeleriyle topluma rağmen karar veren ve eyleme geçen kadın karakterler dikkat çeker. *Seviyye Talip* romanının *Seviyye*'si evlidir ve başka bir erkeğe âşık olur. On iki yıllık evliliğinde yaşadığı mutsuzlukları kabullenemeyen roman karakteri Cemal Bey ile beraber olur ve mutsuzluğundan kurtulmaya çalışır (Yücebaş, 1964, s. 56). Aynı şekilde Candida, James Mavor Morell ile evlidir ve "kocasının kendini işine vermesi nedeniyle yaşamının büyük bölümünü kocasından ayrı geçirir" (Takkaç, 1997, s. 84). Candida da Seviyye gibi yaşadığı topluma karşı çıkarak bu mutsuzluğu kabullenmez ve evlerine gelen şair Marchbanks'la aşk yaşar, fakat sonunda Morell'i, yani kocasını tercih eder. Bu davranışla Shaw'un kadınlara erdem yüklemeye çalıştığı sonucuna varılabilir. Her iki yazarın da kurmaca dünyalarında ana karakter olan kadınların etrafında pek çok erkeğin bulunmasına karşın bu kadınların erkekleri güçlü kişilikleriyle elde etmek istedikleri amaçlara göre yönlendirdikleri görülür. Bu durum, o zamana kadar edilgen olan kadınların erkek hegemonyasından çıkıp kadın kimliğiyle ön plana çıkmaları olarak yorumlanabilir. Bununla her iki yazar, kadınların kendi beklentilerinin ve isteklerinin bilincinde olmalarını, yaşamlarını başkaları için önemliyse feda etmeleri gerektiğini, aksi halde kendi düşleri ve hedefleri için mücadele etmelerini öngörürler. Vatanlarını, onun için canlarını verecek kadar seven ve mücadeleye dâhil olan kadınların topluma yön verirken de kendi mutlulukları ve beklentileri için gerektiğinde kendi kararlarını verebilen güçlü kadınlar oldukları mesajı verilir. Kadının kendisi olması bilinci şeklinde açıklanabilecek bu olgu, çağdaş olan iki yazarın dönemleri için yeni bir kadın imgesinin yaratılması anlamını taşır. Bu yeni kadın imgesi her iki yazarın ait olduğu iki farklı toplumda modern kadının bilincinin tohumlarını da ekmiştir.

Halide Edip Adivar'ın ve Bernard Shaw'un eserlerindeki kadınlar dönemlerinin ilerisinde modernizmin çizdiği ideal kadın imgesine uyan karakterlerdir. Savaşların ve mücadelelerin içerisinde eğitimle kendi kimliklerinin farkına varan bu kadınlar, toplumu yönlendirme kendiliklerinden önemli bir görev üstlenirler. Geleneğin çizdiği edilgen kadın portresine

aykırı tipler olarak yaratılan bu kadın karakterler, kimlikleri ve davranışlarıyla örnek olmak durumundadırlar. Buna göre, her iki yazarın eserlerinde benzer davranış, kimlik ve kişilikleriyle toplum kodlarının dışına çıkan kadın imgeleri görülür. Bu kadın imgeleri çağın gereği kısmen eril bilincin kodlamalarını taşıyıcılar da yaşadıkları dönem için çok ileri ve yeni fikirlerin taşıyıcıları durumundadırlar. Her ne kadar her iki yazarda da kadına önem verip onun sosyal statüsünü yükseltme fikri olsa da Halide Edip Adıvar’da bu içten, Bernard Shaw’da ise daha çok dıştan gerçekleşir. Halide Edip’in kurmaca eserlerinde kadınların değişimi, dönüşümü eğitim odaklıdır. Shaw’da da durum böyledir, ancak üstü örtülü şekilde onun eserlerinde erkeklerin bu değişime önyak olduğu mesajı verilir. Eril bilincin kodlamaları yanında yazarların cinsiyetlerinin de bu yaklaşımda etkili olduğu söylenebilir. Sosyalist düşüncelere sahip olan Shaw, kadınla erkeği eşitleme fikrine sahipken Adıvar’ın toplumun gelişmesi için kadının haklarını alması doğrultusunda bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür.

Müzik Tutkusu ve Kurmacadaki Yansımaları

Shaw’un da Adıvar’ın da müziğe karşı derin bir tutkuları vardır. Eserlerine yansıyan bu müzik tutkusunun kodları yine biyografilerinde saklıdır. Adıvar, okuldaki müzik derslerinin yanı sıra özel dersler almış, bazı romanlarında kadın kahramanlar yoluyla müzik eğitimini eserlerinde işlemiştir. Erlevent, Adıvar’ın müzik tutkusunu şu tespitlerle dile getirir:

“Halide Edib’in ilk dönem romanlarından itibaren ve özellikle ‘töre romanları’ olarak adlandırılan ‘son dönem’ romanlarında müziğe geniş yer ayırdığı belirtilmiştir. Âkile Hanım Sokağı ve ‘Rock’n Roll’ adlı son bölümde, bir kültür simgesi olarak kullanılan rock’n roll’un incelendiği ve Âkile Hanım Sokağı’nın yazarın yirmi bir romanı içinde müziğin en çok ön plâna çıktığı romanı olduğu söylenebilir.” (Erlevent, 2005, s. 145).

Halide Edip, *Raik’in Annesi* adlı romanında, kadın karakter Siret aracılığıyla her annenin ninni söyleyebilecek kadar müzik bilmesi gerektiğini dolaylı olarak belirtir. *Vurun Kahpeye* romanında Aliye hem şarkı söyler hem de öğrencilerine şarkı söyler. Aslında bunlar vatan ve millet temalı marşlardır. Bu durum toplumun içindeki eriller tarafından eleştirilip kin ve nefretle karşılanırsa da Aliye inandığı değerler uğruna ölümü göze alabilecek kadar cesur ve güçlü bir kadındır. Aliye gibi birçok kadın karakterin mücadelesi Adıvar’ın kendi hayatında verdiği mücadelelerle benzerlikler taşır. Halide Edip, *Son Eseri* adlı romanında Mediha isimli roman kahramanı üzerinden popüler dans müziklerinin dinlenmesini olumsuzlar. *Handan* adlı romanında Handan ve kardeşleri evde özel ders alarak yetişirler. Bu derslerin içinde dinî derslerin yanı sıra Batı kültürüne ait dil, müzik ve kültür dersleri de vardır. Adıvar’ın eserlerinde müzik/musiki eğitimi alan kadınların medeniyet değişimi ve batılılaşma bağlamında okunması ve anlamlandırılması gerekir. Gösteriştan uzak bir müzik/musiki eğitimini önemseyen yazarın eserlerinde din kavramıyla birlikte doğuya ait olan musiki anlayışının yanı sıra batıyı temsil eden piyano, keman gibi müzik aletlerini eserlerinde daha çok kullandığı görülür. *Zeyno’nun Oğlu* romanında Mesture’nin toplumsal aydınlanmadan anladığı dans, müzik ve eğlencedir (Küçükgörmen, 2010, s. 58). *Seviyye Talip* romanındaki

Seviyye'nin müziğe doğuştan bir yatkınlığı ve yeteneği vardır. Müziğe olan istidadı, sesinin güzelliği ve her şeyi kavrayan olağanüstü kulağı, aile içinde darb-ı mesel olmuştur (Adivar, 1987, s. 30). Seviyye hem sesinin güzelliği hem de piyano çalışması ile Halide Edip'in müzikle en fazla ilgi kurulan karakteridir (Küçükgörmek, 2010, s. 77). O, adeta müzikle özdeşleşmiş, evlenmesine rağmen müzik eğitimine devam etmiştir. *Handan* romanındaki Neriman, musikiyi çok sever, iyi piyano çalar ve tatlı, sakit bir sesi vardır (Adivar, 2008, s. 23). *Sinekli Bakkal*'ın Rabia'sı Sabiha Hanım'ın konağında iyi bir müzik eğitimi alır. Çeşitli ailelerin çocuklarına din ve musiki dersleri veren Rabia, hastalık günlerinde bile derslerini bırakmak istemez (Adivar, 2004, s. 363). Onun musiki yeteneği doğuştan gelir.

Bernard Shaw, yaşamı boyunca müzikle iç içe yaşamıştır. Aksoy'a göre, Shaw'un oyunlarını anlamak için müzik bilgisine vakıf olmak gereklidir (Aksoy, 1997, s. 45). Aynı zamanda bir müzik eleştirmeni olan Shaw'un annesi ona küçük bir çocukken müzik dersleri vermiştir. Bach'tan Wagner'e birçok esere vakıf olan Shaw, çocukluğundan itibaren duyduğu herhangi bir müzik eserini ya da duyduğu yeni operaları bile söylemiş ya da ıslıkla çalmıştır (Henderson, 1911, s. 18). Gençliğinde kendisine öğretilmemesine rağmen bir yetişkin olduğunda çok farklı olan sesiyle, annesinden aldığı müzik derslerinin de etkisiyle hep şarkı söylemiştir (Henderson, 1911, s. 19). Doğuştan gelen yeteneğiyle piyano eğitimi almamasına rağmen *Don Giovanni*'yi çalmaya çalışmış, parmakları yaklaşık sadece on dakikalık bir süre içinde piyano tuşlarına adapte olmuştur (Henderson, 1911, s. 23). Klasik müziğin poetik ve dramatik içeriği onun eserlerine de yansımıştır. Kişiliği ve yazarlık süreci sanatla, müzikle, edebiyatla ve siyasetle iç içe geçerek belirginleşmiştir. Piyano çalamayan ve yeterince iyi bir sese sahip olmayan Shaw müzisyen olamasa da onun müziğe olan tutkusu edebi eserlerinde vücut bulmuştur. Müzik eleştirmenliğini de kapsayan yazı yazma süreci birçok farklı alanda kendisini göstermiştir. "İnsanları birbirine bağlayan ya da arayan din ise, ülkemin dinini müzik dehasında, dinsizliği ise kiliselerinde ve kabul salonlarında bulduğumda şahadet mi etmeliyim?" (Henderson, 1911, s. 37) diyecek kadar müziğe anlam yüklemiş, yeniliği temsil eden müziği din olgusunun karşısına koymuş ve yüceltmıştır. Shaw, kültür eleştirilerinde edebiyattan çok müziği ve resmi öncelemiştir (Henderson, 1911, s. 218). Shaw'un *Pygmalion: Bir Kadın Yaratmak ve Onunla Aşka Düşmek*, *Kırgınlar Evi* ve diğer birçok oyununda sahne müzikle açılıp müzikle kapanmaktadır. Aynı şekilde karakterlerinde de müzik yeteneğini görmekteyiz. Örneğin *Kırgınlar Evi* adlı oyunda, Ellie müzik eğitimi alarak sonunda mükemmel piyano çalmayı başarır, (Shaw, 1919). Aynı oyunda, Ellie: "Ruhu yaşatmak çok pahalıdır" dediğinde, Kaptan Shotover: "nasıl pahalıdır?" diye karşılık verir. Ellie ise "ruhum müzik, resim ve kitaplar yiyor" yanıtını verir. Ellie'nin kaptana verdiği cevapta onun müzik, resim ve edebiyata olan ilgisinin belirmesinin yanı sıra, müziğin ruhunu besleyen kaynaklardan biri olduğunu ifade etmesi önemlidir (Shaw, 1919, s. 104).

Sonuç: Farklı Coğrafyalarda Benzer Modern Kadın İmgelerinin Görünümleri

Sonuç olarak Adivar ve Shaw, farklı ülkelerde/kültürlerde yaşamalarına rağmen, toplum içinde kadınların geleneksel anlamda konumlandırılmalarına karşı bir tavır sergilemişlerdir. Hem

edebi eser seviyesinde hem de toplum içindeki çalışmalarıyla bunu gerçekleştiren Adıvar ve Shaw, eserlerindeki kadın karakterlerini üst noktalarda birleştirmiş ve erkek egemen toplumlarda kadınların güçlü, eğitilmiş ve yön verici rollere sahip olmaları gerektiğini Ermiş Jeanne, Candida, Aliye, Seviyye ve diğer kadın karakterleri vasıtasıyla göstermeye çalışmışlardır. Karşılaştırmalı Edebiyat bağlamında okunduğunda Halide Edip'in ve Bernard Shaw'un iki çağdaş yazar olarak kadınların sorunlarını edebi eser seviyesinde ele aldıklarını, kadınların erkeklerle eşit şartlarda eğitim almaları ve sosyal haklarını aramaları gerektiğini vurgulamış olduklarını söylemek mümkündür. Eğitim merkezli görüşleriyle kadının toplum içerisinde daha iyileştirilmiş şartlara sahip olması gerektiği düşüncelerini birleştiren her iki yazar, ideal kadın olarak modernizmin öngördüğü kadın imgesini eserlerinde vücuda getirirler. Biyografik verilerin ışığında ele alındığında her iki yazarın hayatları boyunca benzer süreçlerden geçtikleri, siyasete ilgi duydukları ve toplumu dönüştürmek adına bir ideali hedef edindikleri görülmüştür. Her iki yazar kadınların sorunlarını dile getirirken bunu toplumsal sorunları mercek altına alarak gerçekleştirmişlerdir. Enginün'ün ifade ettiği gibi Halide Edip, "ideal tiplerini daima kendi köklerine bağlı olanlar arasından seçer. Halk ile aydını birleştirmeye çalışır" (Enginün, 2007, s. 26). Bernard Shaw'da böyle bir tavır söz konusu değildir. İki yazar arasındaki bu yöneliş ve seçim Halide Edip'in Doğu-Batı medeniyetleriyle kodlanmış olan zihniyle Bernard Shaw'un sadece Batı medeniyetiyle kodlanmış zihni arasındaki farklardan kaynaklanmaktadır denebilir. Her iki yazar da kadın kahramanlarının davranışları ve yaptıkları üzerinde durmaz, onları bu davranışlara iten nedenler üzerinde durur ve karakterler üzerinden toplumsal ve siyasal yapıyı sorgular, toplumsal yapının yanlışlarını gösterir. Bunu sergilerken, farklı toplumlardaki benzerlikler ve olayların romanlardaki/tiyatro eserlerindeki işleyiş ortak temalarla anlam bulur. Halide Edip Adıvar ve Bernard Shaw sevgi, saygı, güven gibi değerleri vurgular ve bunun için de ailenin sağlam temeller üzerine oturmasını isterler. Ailenin temel taşı olarak kadına işaret eden her iki yazar, güçlü karakteri olan eğitilmiş kadınları ve bu kadınların topluma yön verişini eserlerinde işlemişlerdir. Aliye, Ermiş Jeanne, Handan, Seviyye Talip, Candida, Ann Whitefield ve Eliza Doolittle gibi karakterlerde bunu görmek mümkündür.

Halide Edip Adıvar ve Bernard Shaw'un kadın karakterleri, her iki yazarın hem yazar hem de birer aydın olarak kadının toplumdaki yeri konusundaki mücadeleyi kalem ürünleriyle veren bilinçli ve aydınlanma taraftarı kişilikleriyle ortaya konmuştur. Farklı koşullarda ve coğrafyalarda yaşamış olan farklı cinsiyette bu iki yazar toplumlarındaki kadınların koşullarının iyileşmesi, kadının eğitimle daha ileriye taşınacağı düşüncesini işleme noktasında birleşirler. Sadece cesaret ve ahlâk bakımından değil, kültürel anlamda da donanımlı kadınların imgelerini yaratan her iki yazar bununla kadının dünyadaki statüsünü dönüştürmeyi hedeflemiş görünürler. 19. yüzyılın gelişen ve değişen dünyasında Türk kültürü dairesine mensup bir kadın yazarın İngiliz Edebiyatının önemli bir temsilcisiyle benzer bir şekilde yeni bir kadın imgesini eserleri aracılığıyla yaratması da ayrıca vurgulanması gereken bir husustur. Her iki yazarın eserlerinde toplumsal düzeyden başlayarak dünya kadınlarına verilen önemli mesajlar mevcuttur. Nihayetinde Adıvar ve Shaw gibi yazarlar sayesinde kadınların tarih içerisindeki olumsuz konumları edebi eser seviyesinde toplum için sanat anlayışları uyarınca ortaya konan eserlerle dönüşmeye başlamış, modern toplumun modern kadını imgesinin öne bu tür edebi yaratımlarla açılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- S.İ., Y.B., O.T.; Veri Toplama- S.İ., Y.B., O.T.; Veri Analizi/Yorumlama- Y.B., S.İ., O.T.; Yazı Taslağı- Y.B., S.İ.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- Y.B., S.İ., O.T.; Son Onay ve Sorumluluk- Y.B., S.İ., O.T.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- S.İ., Y.B., O.T.; Data Acquisition- S.İ., Y.B., O.T.; Data Analysis/ Interpretation- Y.B., S.İ., O.T.; Drafting Manuscript- Y.B., S.İ.; Critical Revision of Manuscript- Y.B., S.İ., O.T.; Final Approval and Accountability- Y.B., S.İ., O.T.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Adivar, H. E. (1987). *Seviyye Talip*. İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Adivar, H. E. (2004). *Sinekli bakkal*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Adivar, H. E. (2008). *Handan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Aksoy, N. (1997). Halide Edib Adivar'ın Seviyye Talip'inde kadın kimliği. *Berna Moran'a armağan: Türk edebiyatına eleştirel bir bakış* (N. Aksoy, B. Aksoy, Der.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2013). Halide Edip Adivar. *Türkoloji dergisi*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 20. 1. s. 1-12.
- Aytaç, G. (2009). *Karşılaştırmalı edebiyat bilimi*. Ankara: Say Yayınları.
- Chesterton, G.K. (2014). *George Bernard Shaw*. New York: Aeterna Press.
- Çalışlar, İpek. (2010). *Halide Edib biyografisine sığmayan kadın*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Enginün, İ. (1991). Halide Edib Adivar'ın eserlerinde çocuklar, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). *Halide Edib Adivar'ın eserlerinde doğu ve batı meselesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erlevent, D. (2005). *Halide Edib Adivar'ın son dönem romanlarında İstanbul'da gündelik hayat ve müzik*. Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Ferliel, S. (1982). *George Bernard Shaw bir sanatçı-düşünür*. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- Glosser, H. (1965). *The evolution of George Bernard Shaw's female characters*. (Unpublished Master's Thesis). Eastern Illinois University.
- Grene, N. (1984). *Bernard Shaw, a critical view*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Henderson, A. (1911). *George Bernard Shaw his life and works (A Critical Biography)*. Cincinnati: Stewart & Kidd Company.
- Holroyd, M. (1979). George Bernard Shaw: Women and the body politic. *Critical Inquiry*. Vol. 6, No. 1, pp. 17-32. <https://www.jstor.org/publisher/ucpress>.
- Holroyd, M. (1998). *Bernard Shaw the one-volume definitive edition*. New York: W. W. Norton & Company. <http://biography.yourdictionary.com/george-bernard-shaw> (erişim tarihi: 24.12.2021)

- <https://www.rte.ie/centuryireland/index.php/articles/common-sense-and-the-war-george-bernard-shaw-in-1914> (erişim tarihi: 25.03.2022)
- Ibrahim, G., A. Omer, M., A., A. B. (2021). Shaw's war antipathy in arms and the man and major barbara. *International Journal of English Literature and Social Sciences*. Vol-6, Issue-2; Mar-Apr, 2021 Journal Home Page Available: <https://ijels.com/> Journal DOI: 10.22161/ijels ISSN: 2456-7620 <https://dx.doi.org/10.22161/ijels.62.47> 315.
- Kazan, F. (1995). *Halide Edip ve Amerika* (B. Kutluğ, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesi Türk kadını (1839-1923)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Küçükgörmen, Calayır, G. (2010). *Halide Edip Adivar'ın romanlarında kadın ve kadın eğitimi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir.
- Müezzinoğlu, E. (2017). İzmir milletvekili Halide Edip Adivar'ın TBMM'deki faaliyetleri (1950-1954). *Journal of International Social Research*, 10(54). s.330-339.
- Sanlı, S. (1982). *Pygmalion*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Shaw, G.B. (1912). *Pygmalion*.
- Shaw, G. B. (1919). *Heart break house: A fantasia in the Russian manner on English themes*.
- Takkaç, M. (1997). *Çağdaş İngiliz tiyatrosunda kadının toplumsal konumu*. Erzurum: Aşiyen Yayınları.
- Uyguner, M. (1992). *Halide Edip Adivar: Yaşamı, sanatı yapıtlarından seçmeler*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Yanık, H. (2008). *George Bernard Shaw and european theatre*. (MA Thesis). Azerbaijan University of Languages.
- Yılmaz, A. (2013). Halide Edip'te kadın hakları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 20(1), 119-134.
- Yücebaş, H. (1964). *Bütün cepheleriyle Halide Edip Adivar*. İstanbul: İnkılâp Aka Kitabevi.

